

FAXRIDDIN SODIQOV MEROSI VA MALIKA ZIYAYEVA PEDAGOGIK YONDASHUVI: DUTOR IJROCHILIGI TARAQQIYOTIDAGI O'RNI

Dilrabo Abduvaliyevna Abdurashidova

abdurashidova.dilrabo@mail.ru

Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Malika Ziyayeva tomonidan shakllantirilgan dutor ijrochiligi pedagogik maktabining mazmuni, uning Faxriddin Sodiqov yaratgan an'anaviy ijrochilik maktabi bilan uzviy bog'liqligi va zamonaviy rivoj yo'nalishlari yoritiladi. Tadqiqotda dutor san'atining tarixiy shakllanishi, makom tizimi bilan bog'liq ijrochilik xususiyatlari hamda Sodiqov tomonidan ishlab chiqilgan metodik tamoyillarning bugungi pedagogik amaliyotdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif Malika Ziyayeva faoliyatini ustoz-shogird an'anasi asosidagi individual yondashuv, texnik va badiiy mahoratni bosqichma-bosqich rivojlantirish, milliy musiqiy tafakkurni shakllantirish tamoyillari orqali ochib beradi. Uning shogirdlari - Iloyos Arabov, Farangiz Mahmudova va Dilorabo Abdurashidovalarning ijodiy yutuqlari, ilmiy-pedagogik faoliyati hamda xalqaro maydondagi muvaffaqiyatlari ushbu maktabning samaradorligini ko'rsatadi. Maqola Ziyayeva pedagogik maktabining zamonaviy dutor ijrochiligi taraqqiyotidagi o'rni va uning milliy musiqiy merosni davom ettirishdagi ahamiyatini ilmiy asosda yoritadi.

Kalit so'zlar: dutor, maqom, Fakhridin Sodiqov, Ziyayeva, ustoz-shogird an'anasi, musiqa san'ati, ijrochilik maktabi

THE HERITAGE OF FAKHRIDDIN SODIQOV AND THE PEDAGOGICAL APPROACH OF MALIKA ZIYAYEVA: THEIR ROLE IN THE DEVELOPMENT OF DUTOR PERFORMANCE

Dilrabo Abduvaliyevna Abdurashidova

abdurashidova.dilrabo@mail.ru

Yunus Rajabi Uzbek National Institute of Musical Art

Abstract: This article examines the pedagogical school of dutor performance shaped by Malika Ziyayeva, its intrinsic connection to the traditional performance school established by Fakhridin Sodiqov, and its contemporary directions of development. The study analyzes the historical formation of dutor art, performance features associated with the maqom system, and the methodological principles developed by Sodiqov, which retain their relevance in modern pedagogical practice. The author highlights Malika Ziyayeva's work through principles such as the

individual approach based on the "teacher-student" tradition, the gradual development of technical and artistic mastery, and the formation of national musical thinking. The creative achievements, scientific-pedagogical activities, and international success of her students - Iloyos Arabov, Farangiz Mahmudova, and Dilorabo Abdurashidova - demonstrate the effectiveness of this school. The article scientifically substantiates the role of Ziyayeva's pedagogical school in the modern development of dutor performance and its importance in preserving and continuing the national musical heritage.

Keywords: dutor, maqom, Fakhridin Sodiqov, Ziyayeva, teacher-student tradition, musical art, performance school

Kirish

O'zbekiston o'zining boy musiqiy merosi bilan mashhur bo'lib, u xalqning ko'p asrlik tarixi va madaniy o'zligining yorqin ifodasidir [5, 565]. XX asr o'zbek musiqasi uchun juda o'ziga xos va sermahsul davr bo'ldi [1, 48]. Ko'p sonli an'anaviy cholg'ular orasida, ular o'zbek musiqiy madaniyatining asosini tashkil qilsa-da, dutor alohida o'ringa ega. Bu ikki torli cholg'u asrlar davomida xalq bayramlarini, turmush udumlarini va ijodiy yig'inlarni bezab kelgan, xalqimizning qalbi va musiqiy dahosini ifodalagan. O'zbekiston musiqachilari bilan mustahkam do'stona aloqalar va muntazam hamkorlikni yo'lga qo'ygan quvaytlik bastakor Amer Jaa'far ham bu qadimiy mamlakatning madaniyati, qadriyatlari, axloqiy tamoyillari va benazir mehmondo'stligini yuksak baholaydi [6, 43].

O'zbekistonda professional musiqiy ta'lim rivojlangani sari dutor ijrochiligini o'rgatishni tizimlashtirish zarurati tug'ildi. Bu maktabning shakllanishida markaziy o'rin egallagan shaxslardan biri - buyuk ustoz Faxriddin Sodiqov an'analari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan mashhur pedagog Malika Ziyayeva hisoblanadi. Ushbu maqola Malika Ziyayevaning pedagogik faoliyatini, uning o'qitish uslubining o'ziga xos jihatlarini hamda o'zbek musiqiy maktabi an'alarini davom ettirayotgan shogirdlarining ijodiy yo'lini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Shuningdek, tadqiqotda qator muhim metodologik yondashuvlar ham yoritiladi [4, 23].

Faxriddin Sodiqov dutor ijrochiligi maktabining ildizlari va an'analari. Dutor - oddiy cholg'u emas, balki milliy o'zlik ramzidir. Uning ohangi o'zbek xalqining ruhiy holatini, quvonch va dardlarini, turmush manzaralarini hamda falsafiy kechinmalarini ifoda etadi. Asrlar davomida dutor marosimlar, xalq bayramlari va ma'naviy hayotning ajralmas qismi bo'lib kelgan.

An'anaviy musiqada dutor ko'pincha yakkanavoz cholg'u sifatida, shuningdek, ansambllarda jo'rnavoz sifatida qo'llanilgan. Uning repertuari asta-sekin shakllanib, xalq kuylaridan tortib, o'tgan davr ustozlarining mualliflik asarlari bilan boyib

borgan. XX asrga kelib dutor akademik musiqiy ta'limning muhim bo'lagiga aylandi, bu esa uning professionallashuvi va keng ommalashuviga sabab bo'ldi.

O'zbek dutorchilik tarixida Faxriddin Sodiqov nomi alohida o'rin tutadi. U nafaqat ijrochilik san'atini yuksak darajaga ko'targan, balki dutor bo'yicha professional o'qitishning metodologik asoslarini yaratgan buyuk musiqachi va pedagog bo'lgan.

Faxriddin Sodiqov o'z maktabida quyidagi tamoyillarga asoslangan o'qitish tizimini ishlab chiqqan:

- an'anaviy repertuar va maqomlarni chuqur o'rganish;
- maxsus mashqlar orqali ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish;
- talabalarda uslub hissi va badiiy didni shakllantirish;
- ijodkorlik va improvizatsiyani rag'batlantirish.

U yaratgan maktab keyingi avlod ijrochilari va pedagoglari uchun o'ziga xos mezonga aylandi. Ana shu an'anada tarbiyalangan yorqin shogirdlardan biri - Malika Ziyayeva.

Malika Ziyayeva - ustoz maktabining davomchisi. Malika Ziyayeva musiqaga mehr singdirilgan oilada tug'ilgan. Yoshligidanoq milliy cholg'ular, xususan, dutorga qiziqish bildirgan. Uning musiqiy yo'li bolalar musiqa maktabida boshlangan bo'lib, keyinchalik maxsus musiqa bilim yurtida, undan so'ng Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa cholg'ulari instituti davom ettirilgan.

Uning ijodiy shakllanishi ustoz Faxriddin Sodiqovning bevosita ta'siri ostida kechdi. Ustoz nafaqat dutor ijrochiligi sirlarini, balki o'zbek musiqiy an'anasining mazmun-mohiyatini, falsafasini ham o'rgatgan. Ana shu bilim va ruhiy meros keyinchalik Ziyayeva pedagogik faoliyatining poydevoriga aylandi.

Pedagog sifatida Malika Ziyayeva o'z hayotini yangi avlod ijrochilarini tarbiyalashga bag'ishladi. U an'analarga sadoqat va zamonaviy ta'lim tamoyillarini uyg'unlashtira olgan. Uning yondashuvi ustoz-shogird tizimiga asoslanadi. Jumladan, ta'lim jarayonida shaxsiy yondashuv, talabaning ichki dunyosiga chuqur kirish, musiqiy materialning mazmunini chuqur o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Uning uslubining asosiy xususiyatlari:

1. Maqom tizimiga tayanish - maqomlarni o'rganish dutorchilik ta'limining ajralmas qismi sifatida qo'llanadi.
2. Texnikani bosqichma-bosqich rivojlantirish - sodda mashqlardan murakkab virtuos asarlargacha.
3. Musiqiy tafakkurni shakllantirish - ijro faqat takrorlash emas, balki fikrlash, mazmunni his etish.

1992-yildan O'zbekiston davlat konservatoriyasining "An'anaviy ijrochilik" kafedrasida pedagogik faoliyatini boshladi. Qisqa vaqt ichida Faxriddin Sodiqov ijro uslubini qanchadan-qancha shogirdlariga singdira oldi. 2005-yilda ushbu ijodiy

maktabni yanada shakllantirish maqsadida konservatoriyada tahsil olayotgan shogirdlaridan iborat "Shukrona" professional dutorchilar ansamblini tashkil qildi. Dastlab ansamblida 5 nafar talaba bor edi. Hozirda esa bu ijrochilar butun respublikaga tarqalib, ularning soni 100 dan ortiq va har biri Malika Ziyoyeva maktabida tahsil ko'rgan ijrochilardir. Malika Ziyoyeva ustoz Fahridin Sodiqovga bo'lgan mehri va sadoqati kuchliligi sabab u qoldirgan dutor ijrochilik uslubini mahkam ushladi va uni maktab darajasiga yetqizish uchun astoydil kurashdi. Ushbu maktabda tahsil ko'rgan har qanday shogirdi qaysi dargohga bormasin shu ijrochilik an'anasi rivojlanishiga o'z hissasini qo'shayabdi [9, 109].

Malika Ziyayeva qo'l ostida ko'plab yuksak salohiyatli ijrochilar yetishdi va ular bugungi kunda o'zbek musiqasining yetakchi namoyandalariga aylangan. Malika Ziyayeva tarbiyalagan eng mashhur shogirdlardan biri - Ilyos Arabov. Uning ijodiy yo'li keng qamrovli va professionalligi bilan ajralib turadi. U nafaqat mohir ijrochi, balki o'zbek musiqiy an'analari tadqiqotchisi sifatida ham tanilgan.

Malika Ziyayevaning yana bir iste'dodli shogirdi - Farangiz Mahmudova. U mohir pedagog va ijrochi sifatida tanilgan, davlat mukofoti - "Shuhrat" medali bilan taqdirlangan. 2024-yilda "Qirg'iz Respublikasida xizmat ko'rsatgan artist" faxriy unvoni bilan taqdirlandi. Shu bilan bir qatorda, Ozarbayjonda bo'lib o'tgan "Muğam aləmi" VII Xalqaro musiqa festivalida faxrli 1-o'rin sohibiga aylangani mamlakatimiz musiqiy san'ati sohasidagi yutuqlaridan biri sifatida keng nishonlandi. Ushbu muvaffaqiyat uning ijodiy mehnati, professional mahorati va xalqaro maydondagi tan olinishining yorqin namunasidir. Malika Ziyayevaning eng yosh va eng istiqbolli shogirdlaridan biri - Dilrabo Abdurashidova. Yosh bo'lishiga qaramay, u sezilarli yutuqlarga erishgan. 2023 yilda u Yunus Rajabiy nomidagi "Yosh maqomchilar" ko'rik tanlovi 1-o'rin sohibasi bo'ldi. Bu nafaqat uning, balki Ziyayeva maktabining yirik muvaffaqiyati bo'ldi.

Malika Ziyayeva va uning shogirdlarining o'zbek musiqa ta'limi rivojiga qo'shgan hissasi beqiyosdir. Ularning faoliyati milliy an'analarni asrash, ularni zamonaviy jarayonlarga mos ravishda rivojlantirish, yangi avlod ijodkorlarini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Bugungi kunda Malika Ziyayeva maktabi - an'ana va zamonaviylik uyg'unligining yorqin namunasi bo'lib, XXI asrning raqobatbardosh musiqachilarini tayyorlashga qodir samarali tizimdir. Uning shogirdlarining yuksak yutuqlari Faxridin Sodiqov maktabi merosi va Malika Ziyayevaning pedagogik iste'dodi bugungi kunda ham barhayotligini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurashidova, D. (2025). On the Methods of Sound Production on the Dutor and Their Notation. Journal of National Culture, 1(2), 57-68.

2. Махаров Н.Т. Становление узбекской национальной композиторской школы. Проблемы современной науки и образования. - Москва, Выпуск №35, 2017. - С. 48-51
3. Abdurashidova D. (2023) О функции пальцев правой руки и приёме их применения на дутаре (O'ng qo'l barmoqlarining vazifasi va ularni dutorda ishlatish haqida). // «Музыковедение» ilmiy jurnali, № 5. - Moskva, 20-24 b.
4. Махаров N.T. (2025) “Новые горизонты в хоровой музыке: интеграция арабской и узбекской музыкальных традиций.” Journal of National Culture, 1(2).
5. Хандамян В.С. “Цифровые инновации и культурное наследие: узбекские традиционные музыкальные инструменты”. Inter education & global study, no. 1 (2025).
6. Н. Махаров, Д. Раджабова, Д. Абдурашидова, and В. С. Хандамян, “Кросс-культурная синергия в музыке: пути сотрудничества между узбекскими и кувейтскими композиторами”, Вестник Санкт-Петербургского университета, pp. 38-45, Mar. 2025, Accessed: Nov. 21, 2025..
7. Makharov, N. (2025) The Uzbek national school of composition: past and present. Journal of National Culture, 1(1), 46-53.
8. Abdurashidova D.A. (2024) Dutorda ijro qilish texnikalari orqali aruz metroritmik qonunlarini o'rganish haqida. "Musiq ta'limi va san'atining bugungi globallashuv sharoitda milliy-ijtimoiy ahamiyati: muammo va yechimlar" (ASR), Tashkent, Uzbekistan. Academic Scientific Research Group.
9. Samatova D. (2023) Dutor malikasi. MagistrLAR